

Bijna onspeelbaar, maar groots en eigenzinnig: pas na zijn dood vindt de muziek van Benoliel de weerklank die ze verdient

Ritmisch zeer complex zijn de muziekstukken van componist Bernard Jack Benoliel (1943-2017), van wie nu pas een cd-reeks met verzameld werk verschijnt. Precies zoals hij het voorspeld had. 'Hij was een visionair die dacht: mijn tijd komt nog wel.'

Guido van Oorschot 1 januari 2024, 14:47

Bernard Benoliel

Amsterdamse obers kenden hem als de Amerikaan die in het café kwam componeren. Hij koos een tafeltje en ging dan uren aan de slag met muziekpapier, potlood en gum. Muziek en geroezemoes op de achtergrond? Geen probleem voor Bernard Jack Benoliel (1943-2017). Nieuwsgierig personeel praatte hij vriendelijk bij. Om te besluiten met: 'Zo, nu weet u meer van mijn muziek dan de wereld daarbuiten.'

Pas na zijn dood keerde het tij. In 2021 verscheen het eerste album in een reeks met Benoliels verzamelde werk, zestien composities groot. 'Eigenzinnige muziek met een grote theatrale vertelkracht', recenseerde de *Volkskrant* (vier sterren). Nu ligt er deel twee, met prikkelende titels als *Sinfonia Cosmologica* en *A Transcendental Requiem*. Hoog tijd voor een nadere kennismaking. Wie was Bernard Jack Benoliel? En waarom bleef zijn muziek onder de radar?

'De bijzonderste man die ik heb gekend', zegt Bruce Walter Roberts. Hij is Benoliels voormalige zakenpartner en de drijvende kracht achter de cd-reeks. 'Bernard en ik hadden een bescheiden vastgoedbedrijf, het wordt volgend jaar geliquideerd. Ik hoop dat er genoeg geld overblijft om de cd-reeks te voltooien.' Volgens Roberts, een Brit, was Benoliel typisch een Amerikaan. 'Van nature vriendelijk, hij lachte veel. Als hij wilde was hij onderhoudend, maar hij kon ook scherp uit de hoek komen. De laatste twintig jaar waren we onafscheidelijk. Soms vroegen mensen of we geliefden waren. Nee, zeiden we dan: bloedbroeders.'

Neef van Francis Ford Coppola

Bernard Jack Benoliel werd geboren in Detroit. Zijn Franse vader was met de boot uit Marseille gekomen. Zijn moeder behoorde tot de Italiaanse immigrantenfamilie Coppola; de befaamde regisseur Francis Ford Coppola was een neef. Benoliel studeerde piano en trompet in Detroit en trok voor het componeren naar New York. Stefan Wolpe werd zijn leermeester, de dwarse Duitser die was gevlucht voor de nazi's.

Wolpe dompelde Benoliel onder in een keur aan stijlen, van jazz tot twaalftoonsmuziek tot de donker getinte orkestratiekunst van de Italiaan Ferruccio Busoni. Al vroeg onderkende hij Benoliels 'hoogstpersoonlijke manier' van componeren, met groots aangelegde stukken en een groot zelfkritisch besef.

'Bernard zag muziek steevast in literair-filosofisch perspectief', zegt Roberts. 'Nietzsche, Jung, Thomas Mann, hij liep altijd rond met iets te lezen. Ik nam hem een keer mee naar een filosofencongres in Cambridge. Hij voerde er geanimeerde discussies, dat heb ik hem met componisten nooit zien doen.'

Benoliels wijde blik ging gepaard met weidse muzikale formaties. Zo richtte hij zijn requiem in voor versterkte viool, een groot koor en een klein koor, een orkest met een vracht koper en een lading slagwerk. Aan *Invoking Sonic Stone*, een verhoog over middeleeuwse kerkbouw, komen behalve zang, piano, orgel en hoorns ook pauken, twee windmachines en een versterkte altviool te pas.

Gebrek aan tijd om te repeteren

De eigenzinnige bezettingen bevorderden de speelbeurten van zijn muziek niet. Benoliel verdiende zijn geld dan ook met 'gewoon' werk: bij een muziekuutgeverij in New York; bij een Londense stichting voor Engelse componisten; als medefirmant in het vastgoed. In 1986 kocht hij een appartement aan de Amsterdamse Reguliersgracht. Roberts: 'Vanuit Londen ging hij er vaak heen om een lang weekend te componeren. Daar valt niemand me lastig, zei hij dan.' In 2001, met een Nederlands paspoort op zak, streek hij er definitief neer.

Zijn muziek kwam Han Reiziger ter ore, de vermaarde klassiekemuzikman van de VPRO, die interesse toonde. Gaudeamus, de stichting voor hedendaagse muziek, programmeerde een concert met kamermuziek. Maar het plan om *Sinfonia Cosmologica* op de lessenaars van een radio-orkest te krijgen, strandde op een gebrek aan repetitietijd.

De geringe weerklank van zijn kunst leek Benoliel niet te deren. 'Hij was een visionair die dacht: mijn tijd komt nog wel. Dat bewonder ik enorm', zegt Ulrich Pöhl, artistiek leider van het Utrechtse ensemble voor nieuwe muziek Insomnio. Pöhl en consorten namen het eerste album op in de Benolielreeks waarvoor het Duitse label Encora zo'n zes cd's uittrekt. 'We hebben er ontzettend veel repetitietijd in gestopt. Benoliels stukken zijn ritmisch zeer complex, soms op het onspeelbare af. Als de noten niet exact onder elkaar staan, wordt het een zinloze exercitie.'

Gerookte zalm met champagne

Pöhl begrijpt waarom Benoliel geen aansluiting vond bij het Nederlandse muziekleven. 'Destijds draaide zowat alles om de Haagse School van Louis Andriessen. Benoliels esthetiek wortelde in de weelderige laatromantische orkesttraditie, terwijl Nederlandse componisten zich juist van het symfonieorkest hadden afgekeerd. Ze schreven liever voor kleine, gespecialiseerde clubs als het Schönberg Ensemble van Reinbert de Leeuw.' Roberts: 'Bernard heeft ze nog eens een stuk van zijn hand gestuurd. Nooit wat op gehoord. Andriessen vond hij trouwens een zwaar overschatte componist.'

Benoliels overlijden, op 2 maart 2017, passeerde voor de muziekwereld ongemerkt. Roberts: 'Hij had leukemie en voelde het einde misschien aankomen. Zijn laatste maal was gerookte zalm met champagne. Kennissen in de vastgoedwereld stonden versteld toen ze hoorden dat hij componist was.'

Het dubbelalbum *Aeronauts*, met Jan Hage (orgel), Insomnio, het Lets Nationaal Symfonieorkest en Staatskoor Latvija o.l.v. René Gulikers verschijnt op het label Encora.

VERNIETIGDE MUZIEK

Bernard Jack Benoliel voltooide zestien werken, in lengte lopen ze uiteen van twee minuten tot een uur. Zijn goede vriend en zakenpartner Bruce Walter Roberts droeg hij op al zijn onvoltooide composities te vernietigen. Roberts: 'Er zat een *Tweede symfonie* tussen, pianomuziek, van alles. Hij wilde per se voorkomen dat iemand zijn ideeën stal.'